

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ/HAIGAZIAN UNIVERSITY
Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոն
Armenian Diaspora Research Center
Հայկական Սփիւռք Ա./ARMENIAN DIASPORA I

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԴՐՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ
ՏԱՐԱԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ԱՐԴԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Գիտաժողովի Նիւթեր
(15-17 Մայիս 2013)

Խմբագրեց
Անդրանիկ Տազէսեան

Haigazian University Press
Պէյրուք 2014

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՈՒԺԸ.

ԳՈՀԱՐ ՀԱՄՈՅԹԻՆ ՓՈՐՁԸ

ԱՐՄԷՆ ԻԻՐՆԷՇԼԵԱՆ

urneshlian@yahoo.com

ՄՈՒՏՔ

Մոյն գեկոյցին նպատակն է ցոյց տալ թէ երգարուեստը ունի հաղորդակցական մեծ ներուժ եւ կրնայ զօղել ժամանակով ու տարածութեամբ իրարմէ հեռու գտնուող նոյնազգի հաւաքականութիւնները, եւ՝ ոչ միայն՝ նոյնազգի:

Վերոյիշեալ վարկածին հաստատումն է 2000 թուականին Գիւմրիի մէջ հիմնուած ԳՈՀԱՐ Միմֆոնիք Նուագախումբն ու Երգչախումբը, որ 12 տարուան ընթացքին ելոյթներ ունեցած է 11 երկիրներու մէջ, ուր յառաջացուցած է ազգային խանդավառ մթնոլորտ, երգի ուժով հասարակաց յայտարար մը գտնելով մշակութային ու ընկերային տարբեր ենթահողեր ունեցող հայերու միջեւ:

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

I-Ա. Մշակոյթը Հաղորդակցական Գործունէութիւն

Ազգի մը կամ անհատի մը մշակութային դրսեւորումները կրնան դիտարկուիլ ամէնատարբեր մեկնակէտերէ: Ըլլա՛ն անհատական, ըլլա՛ն բանահիւսական ստեղծագործութիւններ՝ անոնք առաջին հերթին ինքնադրսեւորման միջոցներ են, ճանաչողական կամ զգացական գեղարուեստական արտայայտութիւններ՝ անձնական կամ ընկերային մակարդակներու վրայ:

Մակայն մշակութային ստեղծագործութիւնները (երգ-երաժշտութիւն, նկարչութիւն, գրականութիւն եւն.) ունին ներուժը անդրանցնելու **ստեղծագործ** Եսին սահմանները եւ դառնալու **ընկալող** բազմութիւններուն սեփականութիւնը: Այդպիսով՝ ժամանակով եւ տարածութեամբ իրարմէ հեռու գտնուող հաւաքականութիւններու միջեւ կը գոյանայ համաժամանակեայ (*synchronic*) եւ տարժամանակեայ (*diachronic*) հաղորդակցութիւն մը, որ միջավայրի եւ

Ժամանակի ազդեցությամբ որոշ փոփոխություններ կրելով հանդերձ, կը պահե իր էութենական կորիզը, որ իր հերթին տուեալ մշակութային ստեղծագործութեան կը հաղորդէ յարատեւութիւն, այնքան ժամանակ որ ստեղծագործ-ընկալող կապը գործուն կը մնայ եւ տուեալ ստեղծագործութեան յառաջադրած մտածումներն ու զգացումները կը պահեն որոշ թարմութիւն, կամ կը զգենուն նոր տարագում: Հետեւաբար, ինչպէս դանիացի երաժշտագէտ Էւա Ֆոք կը գրէ՝ «... *Գարեւոր է մշակոյթը դիտարկել իբրեւ **հաղորդակցական գործընթաց, կիզակէտին պահելով տարբեր անհատներու եւ տարբեր ընկերութիւններու միջեւ յարաբերութիւնը, իբրեւ **յարատեւ փոխներգործումի աշխուժ գործընթաց*****»¹ (այս եւ յաջորդող բոլոր թարգմանութիւնները եւ ընդգծումները ինձմէ են - Ա.Բ.):

I-Ա1. Երգ-Երաժշտութեան Հաղորդակցական Առանձնայատկութիւնները

Գերմանացի Մայք Հեյլըրը իր “Performances, Souvenirs and Music: The Diamond Jubilee of Queen Victoria 1897” յօդուածին մէջ հետաքրքրական դիտարկում մը կը կատարէ Հնդկաստանի մէջ Մեծն Բրիտանիոյ Վիքթորիա թագուհիին գահակալութեան 60ամեակի տօնակատարութիւններուն կապակցությամբ: Ան կը գրէ. «*Մշակութային ներկայացումները... ոչ միայն գրաւիչ էին բազմութիւններուն համար եւ **պատկանելիութեան գրգիռներ** յառաջացուցին, այլեւ խթանեցին կայսերական յիշողութեան հաստատման գործընթացը: Ժողովրդական*

հաղորդակցական միջոցները, ինչպես՝ երաժշտությունը, քաջալերեցին եւ դիրացուցին անդրազգային հաղորդակցությունը եւ հաւաքական յիշողութեան համաժամանակեայ գործընթացները»²: Ի հետեւումն իր ուսումնասիրութեան, Հեօլշըր կ'եզրակացնէ թէ այդ տօնակատարութիւնները ինքնին նպատակ ունեցած են Բրիտանական Կայսրութեան բոլոր բաղադրիչներուն եւ Կայսրութեան կեդրոնին միջեւ անուղղակի հաղորդակցութիւն յառաջացնել:

Անուրանալի է երաժշտութեան հաղորդակցական կարողութիւնը: Անիկա *«Ֆիզիքական, զգացական եւ ճանաչողական մակարդակներու վրայ ունի ազդեցիկ ուժ»*³: Ոչինչ կրնայ այնքան արագ եւ առատ զգացումներ փոխանցել, որքան՝ երաժշտութիւնը: Բեմ-սրահ տարբերութիւնը կ'իջնէ նուազագոյնի, երբեմն՝ զերոյի, եւ ինչպէս գերմանացի երաժիշտ Ալեքսանդր Կեօր կը նկատէ՝ *«կողմնակի ունկնդիրը կրնայ թէկուզ փոքր, բայց գործուն մասնակցութիւն ունենայ երաժշտաստեղծման գործընթացին մէջ: Կատարողին պէս, անիկա կը զգայ, կ'ըմբռնէ երաժշտութեան ենթախորքի չափն ու կշռոյթը, արտայայտելով այդ զգացողութիւնը կամ ըմբռնումը կշռոյթի ներքին զգացողութեամբ ու արտայայտութեամբ, կամ արտաքին ձեւերով (հարուածելով, ծափելով կամ երգին ընկերակցելով)»*⁴:

Եթէ վերոյիշեալ կարծիքները ճշմարիտ են անհատական հարթութեան վրայ, ապա երգ-երաժշտութեան հաղորդակցական ուժը նկատելի է նաեւ հաւաքական հարթութեան վրայ: Ըստ Ֆոքի՝ *«երաժշտութիւնը հասարակաց տարածք կը ստեղծէ նոյն «շրջանակ»ին մէջ եղողներուն համար»*⁵: Այդ սկզբունքէն մեկնելով, երաժշտութիւնը ազգային փոխ-հաղորդակցութեան կարեւոր գործօն է: Մինչ կրնան շատ ըլլալ սփիւռքածին ու սփիւռքացած ժողովուրդի մը տարբերակիչ գործօնները, միաւորիչ տարրերուն մէջ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ երգ-երաժշտութիւնը իր մատչելիութեան, հաղորդականութեան եւ տարածումին շնորհիւ:

Եթե **երաժշտությունը** կամ մեղեդին (ըլլա՛յ դասական թե՛ ժողովրդային, ճա՛գ թե՛ *հարտ ըոք*), անբարբառ արտայայտչամիջոց ըլլալով մատչելի է բազմազգ հասարակություններու, ամենատարբեր մշակույթներու ազդեցությունը կրողներու եւ ընկերային, կրօնական ու ազգային իւրայատուկ ըմբռնումներու տէր անձերու, ապա երգը սահմանափակ ոլորտ ունենալով հանդերձ, ունի նոյն լեզուակիր հաւաքականությունները համախմբելու, զանոնք նման տրամադրութեամբ համակելու գերազանց ուժ, որ ի յայտ կու գայ հայ երգի ուսումնասիրութեամբ, որ դուրս է մեր նիւթէն ու իմ կարողություններէս: Սակայն, կ'ուզեմ թեզս ամրագրել անձնական դիտարկումներէ բխող միջանի մատնանշումներով:

I-Բ1. Հայ Երգ-Երաժշտութեան Տարժամանակեայ Հաղորդակցականությունը

Զիս միշտ ալ հետաքրքրած, նոյնիսկ ապշեցուցած է ԺԹ. դարուն ստեղծուած հայկական յեղափոխական երգերուն բուռն ժողովրդականությունը այսօր: Կայ ունկնդիրներու որոշ խաւ, առաւելաբար՝ կուսակցականներ կամ համակիրներ (ի մէջ այլոց տարբեր տարիքի, ընկերային եւ ուսման մակարդակի), որոնց համար սրբազան արարողություն է յեղափոխական երգերու ունկնդրումը: Ներկայ եղած եմ իրախճանքներու, ուր

օրուան գերագոյն պահը՝ «քէֆ»ի գագաթնակէտը, եղած է յեղափոխական երգերու ունկնդրութիւնն ու մանաւանդ անոնց ընկերակցութիւնը: 21րդ դարու հայու ինչպիսի՞ կացութեան կամ ո՞ր կենսափիլիսոփայութեան արտայատութիւնը կրնան ըլլալ այդ - յաճախ նախնական - երգերը, երբեմն՝ նոյնքա՛ն նախնական կատարումներով: Պարզ է որ արուեստը չէ այն ուժեղ գործօնը որ գրաւչութիւն կը հաղորդէ անոնց. ոչ ալ մեր օրերու ազգային-գաղափարական դաշտն է յեղափոխական երգերուն յարատեւման գրաւականը (թերեւս՝ բացառութեամբ 1988-1994 ժամանակաշրջանին, երբ տաք էր արցախեան ճակատը): Ըստ ինծի, այդ երգերը ունկնդիրը կը տանին ետ՝ դէպի այն **Ժամանակաշրջանը, երբ ստեղծուած են** անոնք: Բառ ու երաժշտութիւն՝ երկու զօրաւոր հաղորդակցական գործօններ, միաձուլուելով, մեզ կը փոխադրեն այն օրերը, ուր կային հերոսներ, առասպելացած կերպարներ, որոնց նոյնիսկ մահուամբ կը հպարտանանք (օրինակ՝ Գէորգ Չաւուշի մահուան նուիրուած Ռուբէն Զարդարեանի

Հազար ինն հարիւր եօթ թուականին,

Չքնաղ Մայիսի քսանըեօթին,

Տօն է բազմաշխատ մահուան Գէորգի

Մասնոյ հարազատ մեծանուն քաջին

տունով սկսող երգը, կամ հայդուկապետ Խանի մահուան նուիրուած երգը, ուր ի մէջ այլոց կ'երգուի՝

Արտասուքս հեղեղ դարձաւ,

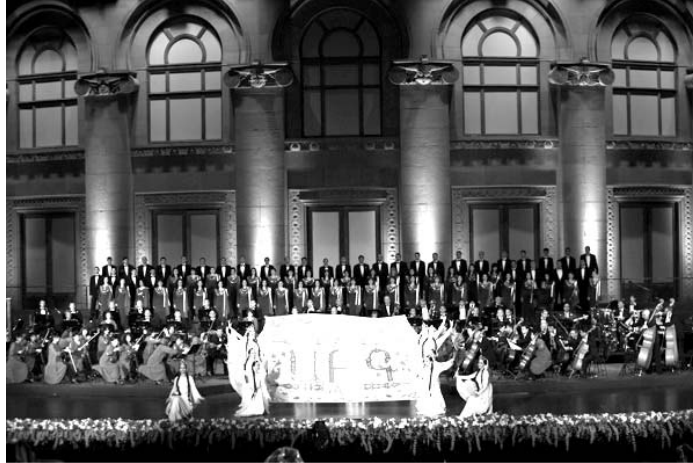
Պայծառ օրս խաւարեցաւ,

Լեռներ, ձորեր արիւն լացաւ,

Խանի պէս քաջը զոհուեցաւ:

Իմ խորին համոզումով, այս երգերը, որոնք 2013ին կ'երգուին նմանատիպ ոգիով ինչպէս կ'երգուէին 1907ին կամ 1897ին, տարժամանակեայ հաղորդակցականութեան ուժը կը կրեն, միաձուլուելով տարբեր ժամանակներ, միջավայրեր ու մարդիկ, որոնք հասարակաց քիչ բան ունենալով, ունին հերոսի ու հերոսականութեան չյագեցող ծարաւ, եւ ինչպէս «Երիտասարդական Գրասենեակ» կայքի սիւնակագիրը կը նշէ՝ «Այս հայկական զուլալ երգերը քանդակուած պիտի մնան մեր

*միտքերուն մէջ: Պիտի միախառնուին մարտունակութիւն
ներշնչող այս երգերը, պիտի միաձուլուին մեր անցեալին ու
ներկային հետ»⁶:*

Տարժամանակեայ հաղորդակցականութեան գործօն կը տեսնեմ նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ դարաւոր հոգեւոր երգերուն մէջ (պատարագ, շարականներ եւն.), որոնք զանազան խառնուածքի, համոզումի կամ կրթութեան տէր մարդոց կողմէ կ'ընկալուին տարբեր ձեւերով. ոմանք խորապէս եւ իսկապէս հոգեւոր զգացողութիւններ կ'ապրին անոնցմէ, շատերու՝ սոսկ գեղարուեստական հաճոյք կը պատճառեն անոնք: Կը հաւատամ թէ կայ նաեւ խաւ մը, որոնք «կը վերանան» մեր հոգեւոր երգերու ունկնդրութեամբ, մանաւանդ եթէ արտաքին գործօններ (միջավայր, կատարողական արուեստ, ունկնդիրի հոգեվիճակ եւն.) «նպաստեն» ատոր: Այդ վերացումը, որ միջնորդաւորուած է երգ-երաժշտութեան հաղորդակցական մեծ ուժով, անհատը հաղորդակից կը դարձնէ կա՛մ գերբնական ոլորտներու, կա՛մ՝ անցեալին: Լսած եմ քանիներէ, թէ շարականի մը յաջող կատարումով իրենք փոխադրուած են մեր անցեալի վանքերը, ուր ստեղծուած են մեր հոգեւոր երգերը դարեր առաջ ու երգուած՝ դարեր շարունակ: Նման վկայութիւն ունի նաեւ *Հայրենիք Շարաթաթերթի* յօդուածագիր Սարգիս Մահսերէճեան, որ Վաչէ Պարսումեանի ԼԱՐՔ Ընկերութեան

«Գեղարդ» երգչախումբին հոգևոր համերգին թղթակցութեան մէջ կը գրէ. «Երգահանդէսը պարզ երգչախմբային կատարում մը չէր, այլ հանդիսականը հայկական երգի դարաւոր մշակոյթին եւ անոր ակունքներուն հետ հաղորդակցութեան մէջ դնող նախաձեռնութիւն մըն էր ըստ ամենայնի»⁷:

I-Բ2. Հայրենիք-Սփիւռք Եւ Միջգաղութային Երաժշտական Համաժամանակեայ Հաղորդակցականութիւնը

Հայ երգը իր մէջ կը կրէ Հայրենիք-Սփիւռք կամ միջգաղութային կամուրջ հանդիսանալու ամբողջ կարողականութիւնը: Այդպիսով, ինչպէս նախապէս ըսուեցաւ, արուեստը - այս պարագային հայ երգը - կը դադրի սոսկ երկու անհատներու՝ ստեղծագործողի եւ ընկալողի միջեւ շաղկապ մը ըլլալէ, այլ կը վերածուի ազգային կամրջումի եւ/կամ միութեան գործոնի:

Հայաստանեան ռատիոյի արտասահմանեան սփռումները՝ հանրածանօթ «Երեւանն է խօսում» ազդականչին ներքոյ, համոյթներու, նուագախումբերու ու երգչախումբերու, անհատ կատարողներու հիւրախաղերը՝ Սփիւռք, Հայաստանի Ազգային Հեռուստատեսութեան Առաջին Ալիքի «Երգ Երգոց» հաղորդումը են. արժանացած են ու կ'արժանանան խանդավառ ընդունելութեան եւ յառաջացուցած՝ մեծ ոգևորութիւն, դառնալով վարակիչ:

Երկաթեայ վարագոյրին անհետացումէն ետք, Հայրենիք-Սփիւռք հաղորդակցութեան մէջ ոչ մէկ այլ ասպարէզ ունեցաւ այն ժողովրդականութիւնը, զոր վայելեց երգը:

1959 Նոյեմբեր-Դեկտեմբերին Միջին Արեւելք՝ Լիբանան, Սուրիա, Եգիպտոս այցելած է Հայաստանի Երգի-Պարի Պետական Անսամպլը, ղեկավարութեամբ Թաթուլ Ալթունեանի: Լիբանանահայ գաղութի պատմութեան մէջ աննախընթաց եւ չկրկնուող երեւոյթ մը եղած է ատիկա: 23 ելոյթ՝ UNESCOի սրահին մէջ, որուն 1700 աթոռները միշտ լեցուն եղած են հանդիսականներով: Հաւատալով թէ մէկ գաղթօճախը կրնայ նմուշ ծառայել գրեթէ բոլորին, լիբանանահայութենէն պիտի բերեմ միքանի օրինակ՝ հայ երգի

համաժամանակեայ հաղորդակցականությունը ապացուցող: Մեր Նշանաբանն է Յառաջ թերթի 20 Դեկտեմբեր 1959ի թիւին մէջ կը կարդանք. «Դժուար է բառերով վերարտադրել այն, ինչ տեղի ունեցաւ 13 Դեկտեմբեր 1959 (հրաժեշտի համերգի օրը - Մ.Դ.) Եունեսքոյի սրահին մէջ: Իւրաքանչիւր կատարում, ըլլայ այն երգ կամ պար, այլեկոճեց մեր հոգիները, տեղափոխեց մեզ հայրենիք, Արագածի հայրենի զեփիւտը շոյեց մեր դէմքերը, շրջեցանք Երեւանի գիշերներու աստղածորան լոյսերուն տակ, խմեցինք հայրենի լեռներու սառնորակ աղբիւրներէն ու վերջապէս սպրեցանք հոգեկան հզօրութիւնն ու անպարտելիութիւնը հայրենիքին ու անոր կենսուրախ երիտասարդութեան»⁸: Ջարթօնքի խմբագրականը նոյն առիթով կը գրէ. «Մեր հայրենիքը էլեր է այցի՝ ցրուած ու պանդուխտ իր զաւակներուն»⁹: Հաղորդակցականութեան առումով աւելի խօսուն է Ջարթօնքի հետեւեալ պատկերաւոր խօսքը՝ «Մինչեւ այդ (Անսամպլի ելոյթները - Ա.Բ.) Հայրենիք եւ Գաղթահայութիւն կը նմանէին երկու սիրահարներու, որոնք կը գոհանային միայն իրարու ձայնով, առանց վայելելու իրարու ներկայութիւնը»¹⁰:

Մշակոյթը նաեւ կամրջող դերակատարութիւն ունի զաղութներու միջեւ: Որքան անհրաժեշտ՝ հայրենիքի հետ կապը, նոյնքան էական էր եւ է հայկական տարբեր զաղթօճախներու միջեւ յարաբերութիւնը, որուն մէջ նոյնպէս մեծ դեր ունին մշակութային կապերը: Հաւանաբար այս մտասեւեռումով է որ Կ. Խաչատուրեան, անդրադառնալով «Համազգային» Կրթական եւ Մշակութային Ընկերակցութեան առաքելութեան, կը գրէ. «Համազգային մշակութային ընկերակցութեան հայ մշակոյթի բոցավառ ջահը, նման այն ողիմպիական ջահերուն, որոնք անձնուէր մարզիկներու ձեռամբ Յունաստանի Ողիմպոս լեռան գագաթէն ճամբայ ելլելով՝ անսահման տարածութիւններ կը կտրեն յաճախ անցնելով ցամաքամասէ ցամաքամաս իբրեւ մարզական մշակոյթի խորհրդանիշ, փոխանցուելով ձեռքէ ձեռք եւ սահմանագլուխէ սահմանագլուխ, հանդիսանալով բոլորը նոյն նպատակին շուրջ միացնող ազդակ հայկական

արտասահմանի ազգային մշակույթի ջերմութեան եւ կարօտը ունեցող շրջաններուն...»¹¹:

Կ'ենթադրեմ թէ բերուած օրինակները բաւարար են հիմնաւորելու հայ մշակույթին - յատկապէս երգերաժշտութեան - հաղորդակցական հսկայ ներուժը, որուն գիտակցութիւնը ունեցած են տարբեր ժամանակներու ազգային ղեկավարներ ու արուեստի գործիչներ, եւ անշուշտ Խորհրդային Հայաստանի օրուան ղեկավարութիւնը, թէկուզէի փայփափելով նաեւ քաղաքական-գաղափարախօսական նկրտումներ:

II. ԳՈՆԱՐ ՀԱՄՈՅԹԸ

II-Ա. Նախապատմութիւն

1988ին Հայաստանի հիւսիսը՝ Լենինական (այժմ՝ Գիւմրի), Սպիտակ, Կիրովական (այժմ՝ Վանաձոր) եւ այլ բնակավայրեր հարուստած ու պաշտօնական տուեալներով 35,000 հայերու կեանքը իլաճ երկրաշարժը 20րդ դարավերջի մեծագոյն բնական աղէտներնէն մին էր: Արցախեան արդար պահանջատիրութեան դիմաց ազրպէյճանական ջարդերն ու բռնագաղթերը, ազգային-ազատագրական պատերազմը, 1993ի թրքական շրջափակումը եւ նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան դիմագրուած անցումային հանգրուանի ընկերային-տնտեսական վերիվայրումները գումարուելով երկրաշարժին, երկիրն ու անոր բնակիչները դրին տնտեսական ահաւոր կացութեան մը դիմաց: Ժամանակն էր

որ Մփիւոքը գործով ապացուցէր իր հայրենասիրութիւնը: Եւ ան ըստ կարելւոյն կատարեց իր պարտքը:

Հայաստանի Հանրապետութեան, մանաւանդ Լենինականի մէջ օգտակար նախաձեռնութիւն մը կատարելու փափաքը ունէր նաեւ լիբանանահայ Խաչատուրեան ընտանիքը:

Խաչատուրեան ընտանիքը կազմուած է հաճընցի արմատներով Արամ Խաչատուրեանի եւ Գոհար Թօփալեանի զաւակներէն՝ Յարութ, Շահէ եւ Նար: Արամ Խաչատուրեան եղած է լիբանանահայ ծանօթ վաճառական եւ գործարար, որուն ասպարէզը ստանձնած եւ ուռճացուցած են երեք որդիները:

1996ին Տիկ. Գոհար Խաչատուրեան կ'այցելէ Գիւմրի: Իր իսկ վկայութեամբ, մեծապէս կը ցնցուի տեղւոյն թշուառութենէն: Ատկէ՝ իր զաւակներուն մէջ կը ծնի Գիւմրիի բնակչութեան բարոյապէս եւ նիւթապէս սատարելու փափաքը: Կը գնուի հիմնովին աւերակ վիճակի մէջ գտնուող ու աշխատելէ դադարած յոկող հաստոցներու գործարանը, որ 1997-1999ին կը ձեւափոխուի 10,000 մ² տարածութեամբ հիւրանոցի, առետրական կեդրոնի եւ մանաւանդ՝ երաժշտանոցի, ուր 1999ին կը բացուին առաջին դասարանները, եւ սաներուն – անհատոյց - կը տրուի երաժշտական բարձրորակ կրթութիւն: Ձրիօրէն կը տրամադրուին նաեւ նուագարաններ՝ ուսման տեւողութեան: ԳՈՀԱՐ համալիրին կառուցումը, ըստ կարգ մը տուեալներու, կ'արժէ 2,5 միլիոն ամերիկեան տոլար եւ ցարդ կը հայթայթէ 250 աշխատատեղեր:

Երաժշտանոցը ունեցած է 86 շրջանաւարտ՝ 14 գործիքային եւ ձայնամարզութեան բաժիններէ: Անոնցմէ 20 հոգի արդէն ԳՈՀԱՐ Համոյթի արուեստագետներէն են: Ներկայիս, ձայնամարզութեան եւ 15 գործիքային դասարաններուն մէջ կ'ուսանին 77 աշակերտներ: 34 սան արժանացած է Հանրապետական, իսկ 30 սան՝ Միջազգային մրցոյթներու դափնեկիրի կոչումին: ԳՈՀԱՐի սաներէն 37 հոգի իրենց բարձրագոյն ուսումը կը շարունակեն Երեւանի Կոմիտասի անուան Պետական Երաժշտանոցին մէջ:

II-Բ. Միմֆոնիք Նուագախումբի Եւ Երգչախումբի Ստեղծումը

2000 թուականին կը հիմնուի ԳՈՀԱԲ Միմֆոնիք Նուագախումբն ու Երգչախումբը՝ 150 երաժիշտներով, խմբավարութեամբ կիպրահայ բազմավաստակ երաժիշտ ու մանկավարժ՝ մայեսթրո Սեպուհ Աբգարեանին¹², որ միեւնոյն ատեն կը նշանակուի ԳՈՀԱԲի գեղարուեստական ղեկավար: Մփիւռքահայ երաժիշտի ու հայրենի պատկառելի նուագախումբ-երգչախումբի մը համագործակցութիւնը, որ արդէն 13 տարուան կարճատեւ բայց հարուստ պատմութիւն մը ունի, ինքնին խօսուն ապացոյց մըն է արուեստի տրամադրած եւ յառաջացուցած հաղորդակցական հնարատրութիւններուն:

II-Գ. Շրջագայութիւններ (Թիւեր Եւ Տուեալներ)

2002էն մինչեւ 2012 ԳՈՀԱԲ Միմֆոնիք Նուագախումբն ու Երգչախումբը 11 երկիրներու մէջ (ներառեալ Հայաստանի Հանրապետութիւնը) ունեցած է 36 ելոյթ, որոնց ներկայ եղած են մօտաւորապէս 70,000 հանդիսատեսներ:

Համերգերը սկիզբ կ'առնեն Կիպրոսէն, ուր ԳՈՀԱԲի խմբավար եւ գեղարուեստական ղեկավար Սեպուհ Աբգարեան տասնամեակներ շարունակ վարած է հանրային ու մանկավարժական գործունէութիւն յատկապէս՝ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ: Նոյն հիւրախառնին յաջորդ հանգրուանը կ'ըլլայ Խաչատուրեան եղբայրներու ծննդավայրը՝ Լիբանանը, ուր BIELի մէջ, 3 ելոյթներու ընթացքին 5000 հանդիսատեսներ ներկայ կ'ըլլան համերգերուն: 2002ի պէլրութեան համերգերուն առթիւ, *Կանչ թերթի թղթակիցը կը գրէ. «Անցեալին, երզն ու ազգային երաժշտութիւնը կը հանդիսանային հայութեան մէկտեղման ու միաւորման օղակները, հայ զանգուածները իրարու զօդող մոզական ուժերը: Եւ այս անգամ այդ երախտաշատ ու պատուաբեր պարտականութիւնը վիճակուեցաւ «Գոհար» Միմֆոնիք համոյթին»*¹³: Ուշադրութիւն դարձուցէք «իրարու զօդող» արտայայտութեան, որ հաղորդակցականութեան արդիւնքին գերագոյն մակարդակն է:

Հիւրախաղերը կը շարունակուին 2005ին: Բսթանպուլի 4 համերգերուն ներկայ կ'ըլլան 4000 հանդիսատեսներ: Օրուան պոլսահայ մամուլը կը գրէ. «Մեպուհ Աբգարեանի խումբը յաջողեցաւ **վառ հաղորդակցութիւն մը ապահովել հանդիսատեսներուն հետ եւ այս հիման վրան արձանագրուեցան բեմական իրերայաջորդ յաղթանակներ**»¹⁴: Յաջորդ հանգրուանը կ'ըլլայ 2006ին՝ Մոսկուա, Քրեմլինի Մեծ Դահլիճ. 2 ելոյթ, 12,000 հանդիսատես: Այս առիթով հայրենի լրագրող Արամ Յարութիւնեան կը վկայէ. «Այս անգամ էլ, թէկուզ՝ աշխարհի ամենախիստ համերգասրահում, **վերացել էին բաժանարար գծերն ու իրար էին խառնուել բեմի երգն ու դահլիճի պարը: Պարում էր ամբողջ դահլիճը՝ ձեռք ձեռքի տուած ու մի ամբողջութիւն դարձած**»¹⁵:

2007ին ԳՈՀԱԸ կ'այցելէ Հիւսիսային Ամերիկա: Միացեալ Նահանգներու 6 նահանգներու եւ Քանատայի 2 քաղաքներու մէջ խումբը ելոյթ կ'ունենայ 8 անգամ՝ հայ երգ-երաժշտութեան շուրջ բոլորելով 14,000 հանդիսատեսներ:

2009ին՝ Դամասկոս եւ Հալէպ. 4 ելոյթ, 7500 հանդիսատես: Լիբանանահայ *Օադիկ* թերթի խմբագիր Ասպետ Ռուբինեան այս առթիւ կը գրէ. «[ԳՈՀԱԸ] 15, 16 եւ 17 Յուլիսին Հալէպի վեհաշուք ու պատմական բերդին մէջ գումարելով իր անկրկնելի նուաճումները, հեռաւոր Աւստրալիայէն ու աշխարհի այլ ոստաններէ Սուրիա ժամանած հայութիւնը զօդեց Միջին Արեւելքի հայութեան բազկերակին...»¹⁶:

Պէրյութը արտասահմանի միակ քաղաքն է ուր ԳՈՀԱԸ կ'այցելէ երկրորդ անգամ: 2010ին, Զուքի Ամփիթատրոնին մէջ 3 ելոյթներ իրախճանական տրամադրութիւններ կը ստեղծեն 5000 հանդիսականներու հոգիներուն մէջ:

28 Մայիս 2011ին, Երեւանի Ազատութեան Հրապարակի համերգը անկիւնադարձային կ'ըլլայ ԳՈՀԱԸի կենսագրութեան մէջ: Հայաստանցի 12 երիտասարդ երգիչներու մասնակցութեամբ համերգին ներկայ կ'ըլլայ Հայաստանի ամբողջ պետական եւ հոգեւոր աւագանին. 3000 նստած եւ 1500 ոտքի հանդիսականներ ներկայ կ'ըլլան երգահանդէսին, մինչ հազարաւորներ Հայաստանի

Հանրապետության Հեռատեսիլի Առաջին Ալիքին կամ համացանցի ուղղակի սփռումով կը հետեւին երգերուն: Haynews կայքը այս առթիւ կ'եզրակացնէ, թէ «ԳՈՀԱՐ յաւերժական հետք է թողում հայ մշակութային կեանքում, որը կը յարատեւի տարիներ շարունակ...»¹⁷:

2012ի Աշնան ԳՈՀԱՐ կը մեկնի Հարաւային Ամերիկա: Մոնթեվիտեօ, Պուենոս Այրէս, Քորտոպա, Սաօ Փաօլօ ականատես կ'ըլլան աննախընթաց հայկականութեան. 9 ելոյթ, 12,000 հանդիսատես:

ԳՈՀԱՐի միջոցով հայ երգը իր հաղորդակցական ուժը կը պահպանէ նաեւ լսողական եւ տեսողական խտասալիկներու միջոցով:

ԳՈՀԱՐ ցարդ հրապարակած է 5 փաթեթ տեսասկաւառակ (DVD)՝ 61,000 ընդհանուր քանակով: Անոնք կը ներկայացնեն իր համերգերէն 6ը՝ Պէյրութ 2002, Պոլիս, Մոսկուա, Սուրիա, Հիւս. Ամերիկա եւ Պէյրութ 2010: Քանի մը շաբաթէն կը հրապարակուի Երեւան 2011ի տեսասկաւառակը՝ 2500 տպաքանակով¹⁸:

III. ԳՈՀԱՐ ԵՐԵՒՈՅԹԸ

III-Ա. Առանձնայատկութիւններ

Վերոնշեալ «համաձուլում», «վառ հաղորդակցութիւն», «բաժանարար գիծերու վերացում», «զօդում», «յարատեւում» եւ նմանատիպ այլ արտայայտութիւնները, տարբեր դիտանկիւններէ եւ տարբեր պարունակներու մէջ կը բնորոշեն հայ երգի տարժամանակեայ եւ համաժամանակեայ հաղորդակցականութիւնը: Արդ, այդ բոլորը կարելի է վերագրել ընդհանրապէս բոլոր բարձրորակ կատարումներուն: Ի՞նչն է որ ԳՈՀԱՐը կ'առանձնացնէ միւսներէն.

1. Նախաձեռնութիւն

ԳՈՀԱՐ ամբողջովին անհատական, ընտանեկան նախաձեռնութիւն մըն է, որ սակայն ունի կազմակերպական լայն ցանց եւ ենթակառոյց, բաժնուած Լիբանանի, Կիպրոսի եւ Հայաստանի վրայ: Առաւել՝ նկարահանման, ձայնագրութեան

եւ համերգերու լսատեսողական ամբողջ համակարգը յանձնուած է գերմանական եւ անգլիական մասնագիտացած ընկերութիւններու: Ըլլալով այդպիսին, այնտեղ կը բացակային վարչարարական եւ թղթաբանական ժամավաճառութիւնները, կարծիքներու զանազանութենէ բխող քաշքշուքները եւն.:

2. Փորձառութիւն

Իբրեւ գեղարուեստական խումբ, ԳՈՀԱՐ հազիւ 13 տարուան փորձառութիւն ունի, սակայն եթէ նկատի առնենք Սեպուհ Աբգարեանի լայն վաստակը եւ երաժիշտներուն մասնագիտական կարողութիւնը, ապա խումբը արդէն իր խօսքը ունի հայ արուեստի մարզին մէջ: Ասիկա տեսանելի իրողութիւն մըն է, որ բացայայտ կ'երեւի խումբին տասնամեայ զարգացումին մէջ: 2002 Պէյրութէն մինչեւ 2012 Հարաւային Ամերիկա, ԳՈՀԱՐ կատարողական եւ կազմակերպական առումով մեծ յառաջընթաց արձանագրած է:

3. Հայաստանի յետ-անկախական ժամանակաշրջանին (այսինքն կարճատեւի մէջ) աշխարհագրական ամէնատարածուն մշակութային ծրագիր

Խորհրդային Հայաստանի իբրեւ պետական-վարչական միաւոր դադրումէն ետք, պետական միջոցներու նուազեցումով Հայաստանի Հանրապետութիւնը նուազագոյնի իջեցուց «պետական պատուէր»ով մշակութային խումբերու առաքումը Մփիւռք: Այդ պարտականութիւնը ինկաւ միութիւններու, ոչ-կառավարական կազմակերպութիւններու ուսերուն: Այս առումով, ԳՈՀԱՐ՝ նաեւ շնորհիւ իր վայելած նիւթական լայն նեցուկին, կրցաւ ընդլայնել իր աշխարհագրական ծիրը եւ հասնիլ գրեթէ ամէն տեղ ուր հայկական կեդրոնացեալ ներկայութիւն կայ, բացի՝ եւրոպական կարգ մը երկիրներէ:

4. Լայն ժողովրդականութիւն վայելող իւրայատուկ մշակութային ձեռնարկ եւ համակիրներու բազմազանութիւն (ըստ տարիքային, ընկերային, մշակութային, լեզուական, նիւթական դիրքի) եւն.:

ԳՈՀԱՐ ու՛ր որ այցելեց, դարձաւ այդ գաղութին գլխաւոր առանցքը: Խօսուն է հանդիսականներուն անդրադարձը արցունք եւ գերագոյն հրճուանք, ինքնաբուխ պար եւ երգերու

ձայնակցում, բուռն ծափողջոյններ եւ անընդհատ «պիս»եր: Այս բոլորը վկայութիւնն են այն իրողութեան, որ ԳՈՂԱՐ կրցաւ հաղորդակցութիւն հաստատել ամէն հայու հոգիին ու մտքին մէջ, առանց լեզուական, տարիքային, մշակութային ազդեցութեան, ընկերային դիրքի խտիրի:

III-Բ. ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՂԱՐի փորձը ինչպէ՞ս կրնայ ուսանելի ըլլալ բոլորիս:

Ըստ դիտարկումներուս, ԳՈՂԱՐ Համոյթի հաղորդակցականութիւնը ապահովող ու զայն նոր մակարդակներու վրայ դնող հիմնական ազդակները հետեւեալներն են.-

1. Բոլոր ժամանակներու հայկական սիրուած երգեր, արդիական մատուցումով

Կատարող-ընկալող կամ բեմ-հանդիսատես հաղորդականութեան ստեղծման կարեւորագոյն գործօնը հանդիսատեսին պահանջարկին հետագօտումն ու անոր կարիքներուն գոհացում տալն է: ԳՈՂԱՐ առաջին օրէն իսկ, իր երգահանդէսներուն կարգախօս յայտարարեց «*Բոլոր ժամանակներու Հայկական Սիրուած Երգեր*» լոգունգը: ԳՈՂԱՐի ընդհանուր երգացանկը կը բաղկանայ գործիքաւորուած 700 երգերէ, որոնցմէ ցարդ կատարուած են 250 ընտրանի երգեր: Բոլոր այդ երգերը սերտուած ընտրութիւններ են: Անոնք, տարբեր ժամանակներ, տարբեր միջոցներով, երբեմն ամէնօրեայ դրութեամբ, եղած են հայութեան մէկ ստուար զանգուածին ուղեկիցը: Եւ ամէնակարեւորը, չհինցող այդ երգերը՝ սիրային, ազգագրական, խրախճանական, կոմիտասեան, էսթրատա, ճագ, դասական են., արդիականացած են նորովի եւ իւրովի գործիքաւորումով, չկորսնցնելով երբեք հարազատ մեղեդիին առանձնայատկութիւնները:

2. Ժամանակակից հնարքներու մուծում

2Ա. Ի վերջոյ, ամէնամեծ համերգն իսկ սահմանափակ է իր ժամանակին մէջ եւ հանդիսականներու թիւով: ԳՈՂԱՐի խտասալիկներուն միջոցով, հայ երգին կ'ընձեռուի

հաղորդակցականության լայն դաշտ: Չանտեսելով այդ խտասալիկներուն ճարտարագիտական բարձրագոյն յատկութիւնները, կը կեդրոնանամ երկու երեւոյթի վրայ.

ա. Խտասալիկի մանրամասն բաժիններ (մայր ցուցակ, երգերու ընտրութիւն, ձայնի որակի ընտրութիւն, տողատակի լեզուի ընտրանք եւն.): Ասոնք յատկութիւններ են, որոնք այսօրուան պատանին եւ երիտասարդը կը տեսնեն ամերիկեան կամ եւրոպական իրենց սիրած երգիչներուն կամ խումբերուն համերգային տեսագրութիւններուն առընթեր: Հայերէն երգն ալ մատուցուելով այդ արդիականութեամբ, կը զգենու նոր փայլ:

բ. Երգերու բառերուն մատուցումը տողատակի հայերէն եւ լատինատառ տառադարձումով, ԳՈՀԱՐԻ հաղորդակականութեան կարեւորագոյն գործօններէն մին է, որով հայ երգը իր ամբողջութեամբ յստակ է, տեսանելի ու հասկնալի ունկնդիրին, նոյնիսկ եթէ ան հայերէն չի կրնար կարդալ (իսկ այդպիսիք՝ հազարաւորներ են): Այսպէսով, հայ երգի հաղորդականութիւնը կ'անդրանցնի լեզուական ալ սահմանները ու հայ արուեստի շունչը կը տոգորէ նաեւ այդ ունկնդիրը:

ՉԲ. ԳՈՀԱՐԻ արագ ու անմիջական հաղորդակականութեան գործօններէն է նաեւ անոր կայքը, որ անընդհատ կը թարմացուի: Այլ կարեւոր գործօն մըն է բջիջային հեռաձայններու եւ նուագարկիչ այլ արդիական գործիքներու վրայ անոր երգերուն տեղադրման դիւրութիւնը *application*ի միջոցաւ:

IV. ՎԵՐՋԱԲԱՆ

ԳՈՀԱՐ կրցաւ ապացուցել թէ արուեստը սահմանափակումներ չճանչցող հաղորդակցական ասպարէզ մըն է: Երբ լիբանանահայ թէ հայաստանցի, պոլսահայ թէ պրագիլահայ հանդիսատեսները իրերանման անդրադարձը կ'ունենան միեւնոյն երգին կատարումին հանդէպ, ինքնաբերաբար հաղորդակցութեան մէջ մտած կ'ըլլան իրարու հետ: Հետեւաբար արուեստի հաղորդակցական ուժը աւելի լաւ

ուսումնասիրությունը եւ անելի ճիշդ հիմունքներու վրայ դնելով կրնանք համաժամանակեայ հաղորդակցութեան մէջ դնել Հայրենիքն ու Սփիւռքը եւ գաղութները իրարու հետ:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Eva Fock, *Music-Intercultural Communication? Micro Musics, World Music and the Multicultural Discourse*, էջ 63, www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/6_055_066.pdf :
- ² Meike Hölccher, ‘Performances, Souvenirs and Music: The Diamond Jubilee of Queen Victoria 1897’, *Mediation, Remediation and the Dynamics of Cultural Memory*, Atrid Erll & Ann Rigney (eds.), Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin, 2009, էջ 184, <http://books.google.com.lb/books?id=9OGsGKuOqG8C&pg=PA184&dq=transnational+communication+through+music&hl=en&sa=X&ei=B97UYbWG4fKswb35oDYDg&ved=0CGEQ6AEwCQ#v=onepage&q=transnational%20communication%20through%20music&f=false> :
- ³ James Lull, ‘On the Communicative Properties of Music’, <http://crx.sagepub.com/content/12/3/363> :
- ⁴ Alexander Goehr, ‘Music as Communication’ – ways of Communication, edited by D.H. Mellor, Cambridge University Press, 1990, http://books.google.com.lb/books?hl=en&lr=&id=yPkTXNkbFPUC&oi=fnd&pg=PA125&dq=music=and=communication&ots=DWxv8kRCyY&sig=GufW7Tgr2Bn2RLzza65k8P2G3G4&redir_esc=y :
- ⁵ Fock, էջ 56:
- ⁶ «Հայ Յեղափոխական Երգերուն Տեղը հայ Երաժշտութեան Պատմութեան Մէջ» <http://www.ayo2006.com/?p=960> :
- ⁷ Ս. Մահսերէճեան, «Լարք»ի Համերգին Առիթով.- «... Ուր Շուշաններ Կը Օտարկին Գետին Սօս», Երեւան, 2012, էջ 25, <http://www.hairenikweekly.com/archives/11675> :
- ⁸ «Խալտէի Օղակայանին Մէջ Բազմահազար Լիբանանահայեր Արցունքով Բաժնուեցան Երգի-Պարի Անսամպլի Թանկագին Հարազատներէն», *Մեր Նշանաբանն է Յարաջ*, 20 Դեկտեմբեր 1959, էջ 7:
- ⁹ «Ողջոյն Հայրենիքի Համբարաբեր Կռունկներուն», *Չարթօնք*, 22 Երեւան 1959, էջ 1:
- ¹⁰ *Չարթօնք*, 28 Երեւան 1959, էջ 3:
- ¹¹ Կ. Խաչատուրեան, «Համազգային Մշակութային Ընկերակցութեան Հայ Բեմարուեստի Ջահակիները», *Ազդակ*, 14 Ապրիլ 1962, էջ 2:
- ¹² Արգարեան իր մահկանացուն կնքեց 5 Օգոստոս 2014ին, Կիպրոս:
- ¹³ Թղթակից, «ԳՈՀԱՐ» Սիմֆոնիք Նուագախումբը Հմայեց Լիբանանահայութիւնը», *Կանչ* (Պէրլորթ), 15 Յունիս 2002, էջ 7:
- ¹⁴ *Տամանակ* (Պոլիս) 13 Հոկտեմբեր 2005 (հմմտ.՝ Պոլսոյ համերգի տեսակաւառակին ընկերակցող գրքոյկը):

---

¹⁵ Արամ Յարութիւնեան, «ԳՈՀԱՐի Ելոյթները Մոսկուայի Մէջ», *Ազդակ*, 4 Մայիս 2006, էջ 4:

¹⁶ Ասպէտ Ռուբինեան, «Փառաշուք Բերդին Բարձունքն Ի Վեր», *Ծաղիկ*, 6 Օգոստոս 2009, էջ 5:

¹⁷ <http://haynews.am/hy/archive-55188> :

¹⁸ Այս մէկը հրատարակ հանուեցաւ:

THE COMMUNICATIVE POWER OF CULTURE: THE EXPERIENCE OF THE
GOHAR ENSEMBLE
(Summary)

Armen Urneshlian
urneshlian@yahoo.com

Based on his observations of the GOHAR Ensemble, the author argues that personal expressions of cultural forms, like songs and music, painting and literature have the power to transcend the individual, acquire group ownership and may establish bonds between groups far apart in distance and time.

Urneshlian notes that the Armenian song has the power of becoming a bridge between the fatherland and the Diaspora as well as between the different communities of the Diaspora. As such, it stops being the link between merely two individuals, one of whom is the composer and the other the receptor. Rather, it is transformed into a national unifying factor.

Urneshlian narrates the story of the GOHAR Ensemble, which was founded in Gumri, devastated by the earthquake of 1988. He notes that in 2002 the GOHAR Symphonic and Choir Ensemble started its journey to the Armenian Diaspora. Initiated, sponsored and thoroughly financed by the Beirut-based Khatchadourian brothers, the ensemble's experience, wide-spread visits and popularity have been an unprecedented and unique phenomenon. Urneshlian suggests that the Experience of GOHAR may become a showcase and a case study in the strategic development of Armenia-Diaspora relations and the promotion of intra-Diaspora cultural communications as well as the spread of cultural values.